

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 10 Jild 4
2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Муҳаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Jale Özlem, Murodaliev Rakhmonali, Askarov Ollabergan</i> ABOUT ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN TASHKENT REGION (2022)	9-17
<i>Хомиджонова Мафтунахон</i> АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СЕВЕРО-ЗАПАДНОЙ УСТРУШАНЫ, В ЧАСТНОСТИ БАСЕЙНА ЗААМИНСУ	18-26
<i>Nig'matullayev Ibrohim</i> SHIA JAMOALARINING MUQADDAS JOYLARI VA ZIYORATLARI	27-32
<i>Arslonbekov Nursulton</i> ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLAKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI SAFARI VA UNING NATIJALARI	33-36
<i>Nasirillayeva Nodirabegim</i> ABDULLA NOSIROVNING "TURON" KUTUBXONASIDAGI FAOILAYATI	37-42
<i>Tuyev Fazliddin</i> NAVOIY VILOYATIDA SOG'LIQNI SAQLASH BORASIDA O'ZARO TASHQI HAMKORLIK ALOQALARI	43-47
<i>Davlatova Shoir</i> TURKISTON SOVET AVTONOMIYASINING E'LON QILINISHI VA O'LKADA BOLSHEVIKLARNING BOSHQARUV TASHKILOTLARI	48-53
<i>Muminov Azizbek</i> TURIZM SOHASIDA EKOLOGIK BILIM VA EKOLOGIK MADANIYATNI YUKSALTIRISH	54-59
<i>Abdullayev Elbek</i> AMIR TEMUR VA MUZAFFARIYLAR DAVLATI O'RTASIDA MUNOSABATLARNI YO'LGA QO'YILISHI	60-63
<i>Turg'unov Sherzod</i> NAMANGAN VILOYATI SANOAT KORXONALARIDA MEHNATKASHLAR UCHUN YARATILGAN SOG'LIKNI SAQLASH, SPORT-SOG'LOMLASHTIRISH VA MADANIY – MA'RIFIY SOHADAGI SHAROITLAR HAQIDA FIKR MULOHAZALAR	64-71

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Berdaliyeva Muxabbatxon</i> O'ZBEKISTONDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISHNI TARTIBGA SOLISH: IQTISODIY VA HUQUQIY JIHATLARI	72-79
<i>Ergashev Jahongir</i> KICHIK BIZNES FAOLIYATIDA TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHNING NAZARIY JIHATLARI	80-84
<i>Imomov Xolmurod</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI	85-90

<i>Атамуродов Шерзод, Самадов Салоҳиддин</i> ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ- УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	91-99
<i>Қодиров Музаффар</i> РАҚОБАТ МУҲИТИДА ТАШКИЛОТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	100-108
<i>Amiriddinova Muslima</i> ANALYSIS OF TOURISM SERVICE TYPE AND GENERAL CATERING TO INCREASE THE TRAFFIC AND TRAFFIC	109-114
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yuldashev Tazabay</i> DARVIN VA MARKS TA'LIMOTI INSON BORLIG'INI OBYEKTIV TUSHUNTIRISHNING XULOSASI SIFATIDA	115-119
<i>Sultanov Og'abek</i> SHARQDA YOSHLAR MAS'ULIYATIGA DOIR FALSAFIY QARASHLAR RIVOJI	120-123
<i>Tursunkulova Shaxnoza</i> HADISLARDA INSONNING GO'ZAL FAZILATLARI XUSUSIDA	124-127
<i>Khushbokov Oybek</i> THE "TEACHER" PHENOMENON IN THE HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL SPACE OF CULTURE	128-134
<i>Tojaliev Abduqosim</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINING INNOVATSION ISTIQBOLLARI	135-139
<i>Sadullaeva Matluba</i> NUMBER AS THE ESSENCE OF THINGS: PYTHAGOREAN PHILOSOPHY	140-145
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mirzakamolova Maftuna</i> ASSOSIATIV LINGVISTIKA VA UNING XUSUSIYATLARI	146-150
<i>Temirova Hayotxon</i> DIALECT CLASSIFICATION AND PHONETIC CHARACTERISTICS OF UZBEK DIALECTS IN THE SURKHANDARYA REGION	151-155
<i>Surmilova Elena</i> LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS OF TONGUE TWISTERS: A LITERATURE REVIEW	156-164
<i>Mahmudova Nigoraxon</i> PRAGMALINGVISTIKADA IKKI YO'NALISH	165-169
<i>Ergasheva Gulshan</i> NEMISCHA FRAZEOLOGIZMLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TAHLILI (INSON INTELLEKTUAL SALOHİYATINI IFODALOVCHI IBORALAR MISOLIDA)	170-174
<i>Masharipova Valentina</i> DIFFICULTIES CLASSIFYING PARALINGUISTIC MEANS IN A LITERARY TEXT	175-182

Ibragimova Gulshan

O'ZBEK SHOIRLARI VA ADIBLARI IJODIDA CHINOR DARAXTI OBRAZI 183-188

12.00.00 – YURIDIK FANLAR*Халиқулов Комолиддин*“COMITAS GENTIUM” ДОКТРИНАСИННИНГ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУД
ҚАРОРЛАРИНИ ТАҲ ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШГА ТАЪСИРИ ..... 189-195*Yakubov Xushnudbek*

TERRORIZMNING KELIB CHIQISH SABAB VA OMILLARI 196-202

*Mutalov Oybek*O'ZBEKISTONDA ELEKTRON SHARTNOMALARNING HUQUQIY TARTIBI:
MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR ..... 203-208*O'razbayev Laziz*DAVLAT BUYURTMASI ASOSIDA YARATILGAN MUALLIFLIK HUQUQI
OBYEKTLARINING HAMDA XIZMAT ASARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI ..... 209-214*Arslonqulova Aziza*INTELLEKTUAL MULK HUQUQINI XALQARO XUSUSIY HUQUQDA TARTIBGA
SOLISH MASALALARI ..... 215-219**13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI***Saidova Kamola*КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ РОЛИ ШКОЛЫ И УНИВЕРСИТЕТА В ВОСПИТАНИИ
ЗАПАДНОЙ МОЛОДЕЖИ ..... 220-225*Jumaniyozova Muhayyo*OLIV TA'LIMDA IJTIMOIV-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHGA
KREATIV YONDASHUVNING ZARURATI ..... 226-232*O'smanova Diloromxon*BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING ADABIY-NUTQIY KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH VA TASHXISLASHNING ASOSIY MEZONLARINI ANIQLASH ..... 233-240*Nasriddinov Dadaxon*OLIV HARBIV TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA
ROBOTOTEKNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN
AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR ..... 241-250*Fayziyeva Dildora, Rajabova Gulchexra*BO'LAJAK PEDAGOGLARNING MEDIA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI ..... 251-259*Marhabo Sayfulloyevna*BUXORO JADIDLARINING TA'LIM-TARBIYAGA OID ASARLARIDA MILLIV
TARBIYA MUAMMO SIFATIDA ..... 260-267*Юсупов Лутфуллоҳ*

КРЕАТИВ ТАЪЛИМНИ ЖАМИЯТ РАВНАҚИДАГИ АҲАМИЯТИ 268-272

Norboyev Farhod

INNOVATSIYALAR MANBALARI: AKTYOR-TARMOQ NAZARIYASI 273-278

Received: 30 September 2024

Accepted: 5 October 2024

Published: 15 October 2024

Article / Original Paper

STRUCTURAL-SEMANTIC ANALYSIS OF GERMAN PHRASEOLOGISTS (EXAMPLE OF EXPRESSIONS EXPRESSING HUMAN INTELLECTUAL CAPACITY)

Ergasheva Gulshan,

Chirchik State Pedagogical University,
Teacher of the German language department

Abstract. In this article, the role and importance of the field of phraseology in German linguistics, the scientific views of various linguists in the field of phraseology, phraseologisms denoting the intellectual potential of a person in German, their structural and semantic features, and their meanings in the Uzbek language are analyzed.

Key words: phraseology, linguistics, linguoculturology, cognitive linguistics, corpus linguistics.

NEMISCHA FRAZELOGIZMLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TAHLILI (INSON INTELLEKTUAL SALOHIYATINI IFODALOVCHI IBORALAR MISOLIDA)

Ergasheva Gulshan,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
Nemis til kafedrasini o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada nemis tilshunosligida frazeologiya sohasining o'rnini, ahamiyati, turli tilshunos olimlarning frazeologiya sohasidagi ilmiy qarashlari, nemis tilida insonning intellektual salohiyatini anglatuvchi frazeologizmlar, ularning struktur va semantik xususiyatlari, o'zbek tilida anglashgan ma'nolari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: frazeologiya, lingvistika, lingvokulturologiya, kognitiv lingvistika, korpus lingvistika.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I10Y2024N27>

Kirish. Millat tilining rivoj topishi jamiyatning ko'pgina jabhalarida ko'rinadi. Shuningdek, tilshunoslik sohasi va tarjimonlik tараqqiy etishida innovatsion yondashuv hozirgi zamon talablaridan biri bo'lib qolmoqda. Insonlarning intellektual salohiyat darajasini oshirishda ilm-fan va ta'lim sohasida olib borilayotgan o'zgarishlar mamlakat taraqqiyoti uchun juda muhimdir. Davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham ilm-fan, ta'lim va tarbiya sanaladi. Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lishi uchun bor kuch va imkoniyatlarni safarbar etamiz [1; B.14.].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Istiqbol sharofati tufayli so'nggi yillarda xorijiy tillarni, shu jumladan, nemis tilining taraqqiy etishini bevosita guvohi bo'lmoqdamiz. Nemis tilida tilshunoslikning barcha tarmoqlari rivojlanganligi, bu tilning jahon davlatlari, shu qatorda, O'zbekistonda sevib o'rganilayotganidan darak beradi. Nemis tilshunosligida frazeologiya sohasi serqirra tarmoqlardan biri bo'lib, bu borada samarali ishlar olib

borilmoqda. Ma'lumki frazeologiya sohasining eng gullagan davri XX asrning 70-yillariga to'g'ri keladi. Binobarin, M.Stepanova, I.Chernisheva, V.Flaysheer va H.Burger kabilar frazeologiyaning rivoj topishida o'zlarining tadqiqotlari bilan katta hissa qo'shgan olimlar hisoblanadi [2; B. 5]. Frazeologiya sohasiga ilk bor Yohann Sattler "Teutsche Orthographe und Phraseologie" asari bilan tamal toshini qo'ygan. Uning rivoj topishida Charlz Ballining ham o'rni beqiyos. Nemis tili frazeologiyasi bo'yicha bir necha samarali ishlar olib borilgan. Ayni vaqtda Germaniyada EUROPHRAS ("European Society of Phraseologie") jamiyati tomonidan har yili frazeologiya sohasida yosh olimlar va ilmiy loyihalar yuzasidan xalqaro anjumanlar olib borilmoqda. Yurtimizda nemis tili frazeologiyasining o'rganilishida professor olimlardan, M.I.Umarxo'jaev va Sh.S.Imyaminovalarning olib borgan tadqiqotlarini qayd etish joizdir. Ushbu olimlar tomonidan frazeologiyaning turli jihatlari yuzasidan o'rganilishi o'zbek tilshunosligiga ham katta xizmat qilmoqda.

Muhokama. Nemis tili frazeologizmlarga juda ham boy til hisoblanadi. Frazeologiyaning lingvokulturologiya, kognitiv lingvistika, korpus lingvistika, semantika kabi yo'nalishlar bilan bog'liqliligi jihatidan hanuzgacha turli izlanishlar olib borilmoqda. Frazeologizmlarni morfologik-sintaktik tasnifiga ko'ra tasniflashda asosiy element sifatida namoyon bo'ladigan komponentlarning gap qismi bilan bir xil bo'lishi shart emas. Chunki frazeologik komponentlar gap tuzilishi davomida yetarli darajada gap tarkibidagi boshqa so'zlar bilan aloqaga kirishadi hamda ma'no va struktura jihatdan moslashadi. Biroq komponentlarning so'z turkumiga bog'liqligi ma'lum rol o'ynaydi, bu frazeologizmning sintaktik tuzilishiga bog'liq. Asosiy elementlarida fe'l bo'lmagan frazeologizm fe'lli frazeologizm vazifasini bajara olmaydi. Biroq, asosiy elementlari ot bo'lgan frazeologizm ham qo'shimchali frazeologizm bo'lishi mumkin. [3; B. 14].

Komponentlarning nutq qismlarini, gapning mumkin bo'lgan qismini va morfologik paradigmani hisobga olgan holda biz frazeologizmlarning quyidagi sinflarini ajratamiz .

- ot;
- sifat;
- ravish;
- fe'l.

V.Flaysheerning klassifikatsiyasini tahlil qilib, uning frazeologizmlar bitta sistemaga ega emas ekanligini va bu orqali ular uchta katta guruhga kiritilishini ko'rishimiz mumkin. Bular nominativ, kommunikativ frazeologizmlar va frazeologik shablonlarga bo'linadi.

Nominativ frazeologizmlar frazeoleksemalar deb ham ataladi. Ular qisman idiomatik yoki to'liq idiomatik bo'lishi mumkin. Uning vazifasi narsa va hodisalar va dalillarni nomlashdir.

Kommunikativ frazeologizmlar: ushbu tuzilmalar belgilangan barqaror predikativ munosabatlar bilan boshqariladi, ko'pincha aniq - qisman ham yashirin, ya'ni qisqartirilgan.

Kommunikativ formulalar aloqada qo'llaniladi, ular kommunikativ funksiyani bajaradilar.

Semantik tuzilishiga ko'ra ularni uch turga bo'lish mumkin:

- to'liq idiomatik
- qisman idiomatik
- noidiomatik

Nemis tilshunos olimi H.Burger ham frazeologizmlar masalalari bo'yicha ko'plab ishlarni amalga oshirgan. U asosan idiomalarning stilistik aspektlariga va ularni tarjima qilish masalalariga alohida e'tibor qaratgan . U frazeologizmlarning bir guruhi sifatida idiomalarni sharhlab o'tgan. X.Burgerning fikricha, birikmaning umumiy ma'nosi qoidadan mustasno tarzda talqin qilinadi. [4; B. 17]. Bunda ko'rsatilgan ko'chma ma'noli so'z birikmalari yoki ularning umumiy ma'nolari hech qanday holatda komponentlarning erkin ma'nosidan tushunilmaydi. Frazeologiya komponentlarining tabiatini hamda ularning lisoniy darajasini leksikologiyaning manbalariga tayanib aniqlash mumkin. Frazeologiya fanini o'rganishning o'ziga xos ba'zi muammolari mavjud bo'lib, bu borada mutaxassislarning fikrlari turlichadir.

Darhaqiqat, frazeologiya sohasida ilmiy izlanishlar olib boruvchi tadqiqotchilarning oldida turgan dolzarb vazifalardan biri frazeologiya sohasidagi nazariy va amaliy fikrlarni umumlashtirib, to'g'ri ilmiy tadqiqotni amalga oshirishdan iboratdir. Tilshunoslik sohasida ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar V.Flaysher, V.V.Vinogradov, Ye.D.Polivanov, B.A.Larin, A.V.Kunin, N.M.Shanskiy, L.P.Smit va Sh.Ballilar ham frazeologiya va uning masalalari borasida alohida tahsinga loyiq ishlarni amalga oshirishgan va mazkur sohaning taraqqiyotida ularning xizmatlari nihoyatda beqiyos bo'lgan.

Burger, Buhofer, Sialm ma'lumotlariga ko'ra, variatsiya "frazeologik ma'noni yo'qotmasdan frazeologizmning rasmiy o'zgarishlari mumkin bo'lgan doiradir, bunda bu doirani leksikografik jihatdan tushunish mumkin va kerak. "Ko'pgina frazeologizmlar bitta, to'liq belgilangan nominal shaklga ega emas, lekin ikki yoki undan ortiq juda o'xshash variantlarga ega. Alohida frazeologik komponentlarni almashtirish har doim ham mumkin emas.

Frazeologik birliklar o'ziga xos ma'noga ega. Frazeologik ma'noning o'ziga xos xususiyatlarida uning tarkibiy asosi muhim rol o'ynaydi. Frazeologizmning yaxlit ma'nosiga komponent asosining semantik ma'nosini qayta ko'rib chiqish orqali erishiladi. Frazeologizmlar so'zlardan farqli ma'noga egaligi yoki leksik jihatdan ular ma'noni tushuntirishning o'ziga xos usulini talab qilishi idiomatiklik masalasi bilan chambarchas bog'liq. Buning uchun frazeologizmlarning semantikasiga yoki frazeologizmlarning ayrim turlariga turli nuqtai nazardan yondashish kerak. [5; B. 134].

Nemis tili frazeologiyasida insonning intellektual salohiyatini anglatuvchi frazeologizmlar ham alohida o'ringa egadir. Intellektual salohiyat bu avvalo insonlarning qobiliyatlari, bilim zaxiralari, intellektning harakatlantiruvchi kuchlari, motivatsiyalari va uning ijodiy faoliyati mahsuldorligini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan tushunchadir. Ayniqsa, insonlarning aql-zakovati, diqqat-e'tibori, tafakkuri, xotirasi, iste'dodi, mahorat va qobiliyatini namoyon etuvchi frazeologizmlar ham keng qo'llaniladi. Inson o'zining ilmi, bilimi, kasbiy mahorati, intellektual salohiyati, ijodi bilan ichki dunyosi yuzaga chiqadi. Shunday qilib intellektual inson psixologik dunyosida muhim o'rin egallaydi. Insonlarning bu kabi noyob qobiliyatlarini ta'riflashda frazeologizmlarga foydalanish ushbu nutqni go'zallashtiribgina qolmay, mazmunini yanada boyitadi. Nemis tilida insonning aqliy qobiliyatini ta'riflay oladigan frazeologizmlar talaygina. [6; B. 296].

Insonning ichki dunyosini ochib berishda ham intellektual salohiyatni anglatuvchi frazeologizmlar muhim hisoblanadi. Nemis tilida intellektual salohiyatni anglatuvchi frazeologizmlarning semantik xususiyati juda serqirradir. Insonlarning bu kabi xususiyatlarini nafaqat turli so'z turkumidagi so'zlarning birikuvidan, balki mavjud bo'lgan frazeologizmlar bilan ham yoritish mumkindir. Ulardan o'z o'rnida to'g'ri foydalanish muloqot jarayonini go'zallashtiradi. Sodda so'zlarga nisbatan frazeologizm ma'nodorliligi va obrazliligi bilan farqlanadi. Insonning ichki dunyosini ochib berishda ham intellektual salohiyatni anglatuvchi frazeologizmlar muhim hisoblanadi. O'zbek va nemis tilidagi ba'zi frazeologizmlar ham ma'no jihatidan mutanosib bo'lishi mumkin.

Masalan, 1. "*Kichkina demang bizni, ko'tarib uramiz sizni*" frazeologizmi nemis tilida "*drei Käse hoch*" iborasiga to'g'ri keladi bu frazeologizm har jihatdan ishiga pishiq, uddaburon insonlarga nisbatan qo'llaniladi.

2. "*einen hellen offenen Kopf haben*" iborasi insonning o'ta kuchli aql sohibi ekanligidan darak beradi [7; B. 75].

3. "*auf dem Kien haben*" – o'z sohasining mohiri, ishining ustasi kabi ma'noni anglatadi.

4. "*auf dem Kasten haben*" – aql-zakovatli insonga nisbatan qo'llaniladi.

5. "*ein gescheites Haus sein*" – idroki baland inson.

6. "*In allen satteln Gerecht sein*" – har ishda mohir va uddaburon bo'lmoqlik ma'nosini anglatmokka.

7. “(er) hat die Weisheit mit dem Löffel gegessen” - aql va zehnni qoshiq bilan eb yuborgan deb aytilsa, aslo mubolag'a bo'lmaydi.

8. “nicht von gestern sein” - aqli inson ma'nosini beradi.

9. “eine Leuchte der Wissenschaft sein” – barcha bilimlarning egasi ma'nosida kelmoqda.

10. “der Weisheit letzter Schluss sein” – kuchli tafakkur sohibiga nisbatan qo'llaniladi.

Yuqoridagi misollardan ko'rinib turibdiki, insonning har tomonlama bilimli ekanligini, qobiliyati etukligini, iste'dodi va mehnatsevarligiga baho beradigan, topqirlikni ifodalaydigan frazeologizmlar talaygina.

O'z o'rnida nemis tilida insonlarning tafakkur dunyosi oqsoqligidan darak beruvchi yoki o'zini aqli qilib ko'rsatuvchi, hiylakor insonlarga nisbatan kinoya ma'nosida qo'llaniladigan frazeologizmlar ham bir qanchani tashkil etadi.

Masalan, 1. “ein gerissener Kopf sein” - ayyor, hiylakor insonga nisbatan qo'llaniladi.

2. “lange Haare, kurzer Verstand” - sochi uzun, aqli kalta .

3. “Bahnhof verstehen” – hech narsani tushunmaydigan, go'l ma'nosida.

4. “dumm geboren und dumm geblieben sein” – aqliga hech narsa sig'maydi, o'rganganlarini ham tezda unutib yuboradigan insonlarni ta'riflashda qo'llaniladi.

5. “vor Dummheit brüllen/ schreien” – aqlini yegan, aqlsizlikdan be'mani so'zlarni so'zlovchi inson ma'nosida qo'llaniladi [8 ; B. 30.].

6. “ein geriebener / ausgekochter Bursche sein” - ayyor, mug'ombir inson.

7. “du dumm sein, um ein Loch in Schnee zu pinkeln”-o'ta ketgan ahmoq

8. “(er) hat ein Bett vor dem Kopf”-ahmoq, befahm inson

9. “Nicht alle Tassen im Schrank haben”- aqli zaif, aqli etishmaydi.

10. “Nicht alle Daten i Speicher geben” - aqli past bo'lmoq.

Yuqorida ko'rsatilgan frazeologizmlar ba'zan hazil-mutoyiba sifatida ham qo'llaniladi. Bu holatda kinoya ma'nosi kuchayadi. Aqlsizlik ma'nosini asosan “Dumm” so'zida, aqllilik ma'nosini esa “Kopf” so'zida ko'proq qo'llanilishini ta'kidlash mumkin. Albatta, insonning ichki xususiyatlariga, bilim saviyasiga, salohiyatiga baho berish juda qiziqarli mavzulardan biri sanaladi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytib o'tish joizki, nemis tilida insonning intellektual salohiyatini aks ettiruvchi frazeologizmlar ichida aql-tafakkur, zakovatlilik, noyob qobiliyat egasi, shu o'rinda, salbiy ma'no anglatuvchi aql-tafakkuri zaif, zehni va bilim saviyasi past kabi ma'nolarini beruvchi frazeologizmlar ham keng tarzda qo'llaniladi. Frazeologiya sohasining o'rni tilshunoslik bo'limida benihoya katta ekanligini ta'kidlagan holda, intellektual salohiyatni anglatuvchi frazeologizmlar ham bu sohada muhim sanalib, ulardan o'z o'rnida to'g'ri foydalanish yanada frazeologiyaning rivojlanishida o'zining ijobiy samarasini ko'rsatadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O'zbekiston, 2016.
2. Imyaminova Sh.S. Nemis tili frazeologiyasi. Toshkent, Mumtoz so'z, 2010.
3. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartsprache. 1.Aufl. Leipzig, [Max Niemeyer Verlag](#) 1997. S.14
4. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen, Berlin, Erich Schmidt, 2010. - S. 17.
5. Jukov V.P. Formoizmenenie frazeologizmov russkogo yazyka. Russistik, 1991. - C. 134.
6. Umarxo'jaev M., Nazarov Q. Nemischa-ruscha-o'zbekcha frazeologik lug'at. Toshkent, O'qituvchi, 1994.
7. Эргашева, Г. С., & Санакулов, З. И. (2022). НЕМИС ТИЛИДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ САЛОҲИЯТНИ АНГЛАТУВЧИ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАР ҲУСУСИЯТЛАРИ. Educational Research in Universal Sciences, 1(6), 294-298.

8. Ergasheva, G., & Sanaqulov, Z. (2022). Nemis tilida intellektual salohiyatni anglatuvchi frazeologizmlar xususiyatlari. Educational Research in Universal Sciences, 1(6), 294–298. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/535>
9. Sattorova, M. (2023). Comparative typology of German-Uzbekian languages (based on the wolf of the desert by hermann hesse). Yevraziyskiy jurnal akademicheskix issledovaniy, 3(5 Part 2), 147-150.
10. Sattorova, M. (2023). O'zbek qizidan Hessega maktub. Obrazovanie nauka i innovatsionnye idei v mire, 20(6), 23-28.
11. Rahmatullaev Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent, Qomuslar bosh tahririyati, 1992.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).